

Toplumsal Sözleşmeye Giderken Toplumsal Haller: Rousseau’nun “Toplum Sözleşmesi” Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme¹

Conditions Leading to the Social Contract: An Evaluation of Rousseau’s “*The Social Contract*”

Mertali Onur ERTAŞ ^a

Öz

Bu çalışmada, Jean-Jacques Rousseau’nun “*Toplum Sözleşmesi*” eserinin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Rousseau’nun *Toplum Sözleşmesi* adlı eseri günümüzde halen önemini korumaya devam etmektedir. Rousseau bu eserinde, sıradan insana bir kimlik ve tözsel özellikler kazandırarak ona yeni bir anlam katar. Yeni bir anlam kazanan sıradan insanlar vatandaş olarak adlandırılır. Politik kimlik kazanmış halk/vatandaş, ki tek tek bireylerin toplamından aşkındır, ve şayet kandırılmaz ise kendi kötülüğünü isteyemez veya yanlış karar vermez. Rousseau, halkın aşkın kimliğiyle istemlerine “Genel İrade” adını vermiştir. Rousseau, toplum sözleşmesinin gerekliliğini vurgular ve bunu halkı meşruiyetin temeline koyar. Eserde Rousseau, sistem içerisinde yasama ve yürütmenin nasıl olması gerektiğini ve egemen varlığın rolünü açıklar. Bunun üzerinden, demokrasi için olması gereken özellikleri belirtir. Rousseau, esrinde bu tanım üzerinden giderek demokrasiyi yüce karakterli bir

¹ Rousseau, J. J. (2015). *Toplum Sözleşmesi* (V. Günyol, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser 1762’de yayınlandı).

^a Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID ID: 0009-0006-4369-9431

Bu makaleye atıf için / To cite this article: Ertaş, M. O. (2025). Toplumsal Sözleşmeye Giderken Toplumsal Haller: Rousseau’nun “Toplum Sözleşmesi” Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum ve Kimlik Dergisi, 2(2), 311-318. Doi: 10.5281/zenodo.16651475

Geliş Tarihi (Received):10.02.2025, Revizyon (Revision): 13.05.2025, Kabul Tarihi (Accepted): 18.07.2025

yasacının önderliğinde yürütme gerçekleştirilmesi olarak tanımlar. Yasacı, yeterli bir donanıma sahip olduğundan dolayı herhangi bir şekilde kandırılamaz ve her zaman içine doğmuş olduğu halkın yararını gözeterek hareket eder. Böylece Rousseau, eserinde yasacı ve yeni halk tanımlaması üzerinden yeni bir sistem önerisinde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, genel irade, egemen, toplumsal durum, Toplum Sözleşmesi, yasacı.

Abstract

In this study, Jean-Jacques Rousseau's *Social Contract* is reviewed. Rousseau's work, titled *The Social Contract*, still maintains its importance today. In this work, Rousseau adds a new meaning to the ordinary man by giving him an identity and substantial characteristics. Taking a new meaning, ordinary men are called citizens. People with this transcendent character are greater than the sum of individuals. They will not wish their own harm or make wrong decisions unless they are deceived. Rousseau calls people's demands with this transcendental identity "General Will". Rousseau emphasizes the necessity of the social contract, placing the people based on legitimacy. Rousseau explains how the legislation and executive should be within the system and the role of the sovereign entity. Through this, he specifies the characteristic that should be present for democracy f democracy. Based on this, Rousseau defines democracy as the implementation of the executive under the leadership of a legislature with a supreme character. Since the legislature is a sufficiently equipped lawgiver, he cannot be deceived in any way and always acts on behalf of the people's interest. Thus, Rousseau proposes a new system in his work through a political and a new definition of the people.

Keywords: Democracy, general will, lawgiver, state of nature, Social Contract, sovereign.

1.Giriş

Bu çalışmamda siyaset felsefesinin temel eserlerinden biri olan *Toplum Sözleşmesi* kitabında Rousseau, yasama ve yürütme işleminin nasıl olması gerektiği üzerine yazmıştır. Bu çalışmada, Rousseau'nun düşüncesi öncelikle dönemin ruhu olan Aydınlanma felsefesi çerçevesinde incelenecektir. Ardından, toplum sözleşmesi öncesi doğa durumu ve sözleşme sonrası durumun incelemesi yapılacaktır. Toplum Sözleşmesi üzerinden Genel İrade ve

egemenlik kavramlarının nasıl uygulanması gerektiğine bu çerçevede değinilecektir. Daha sonra, Rousseau'nun demokrasi algısının nasıl olduğunun ve bunun nelerden kaynaklandığını incelemeye yer verilecektir.

2.Aydınlanma Düşüncesi ve Rousseau

Aydınlanmacılar, keyfi iktidarların yasaları, hakları ve özgürlükleri ayaklar altına almasını eleştirirler. Bundan dolayı, onlara göre, haklar ve özgürlükler adına *ancien regime*'e karşı verilen mücadelenin başarıya ulaşabilmesi, yani aydınlanmış bir toplumun kurulması için, siyasi örgütlenme biçiminin değişimine ihtiyaç vardır (Ağaoğulları, 2020: 532). Bu görüşleri benimseyen Fransız materyalistler özellikle Ansiklopedi çevresinde birleşmişlerdi. Aydınlanmacılar, var olan yasaları, akla aykırı olmakla suçlamışlardır. Akla aykırı kurallar ve keyfi yönetimin kaynağı olan “kralların kutsal hakkı” yadsınır ve siyasal meşruluk alanı halka dayandırılır. Halk, siyasal otoritenin temelinde olmasına karşın siyasal özne olarak kabul görmez. Sınırlı iktidarın üzerinde durulurken aydınlanmış tek bir hükümdarın iyi bir yönetici olacağı vurgulanır. Bu çelişkilerin sebebi, filozofların siyasi yapı sorununa bazen teorik bazen de pratik olarak yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır (Ağaoğulları, 2020: 533). Halkın, doğrudan demokratik bir cumhuriyetle yönetime ortak olmasındansa İngiliz modelinde bir yönetime daha sıcak bakmaktaydılar. Onların bu reformcu yaklaşımları aynı zamanda devrimi yadsımlarına sebebiyet vermiştir (Ağaoğulları, 2020: 533). Aydınlanmacıların arzu ettiği “aydın despot”, Platon'un Filozof-kraldan ilham almaktadır. Filozof-kral, ahlaki olarak mükemmel olmakla birlikte gerçeğin farkındalığına ve bilgisine de ulaşabilmektedir. Filozof-kral, ahlaki olarak mükemmel olmakla birlikte gerçeğin farkındalığına ve bilgisine ulaşabilmektedir (Platon, 2008: 191). Bu kişi, halktan beklentisi olmamasının bir sonucu olarak daha iyi bir siyasal yapı için hızlı bir şekilde hareket edebileceklerdir. Buna karşın, D'Holbach, “egemen hiçbir zaman despot olmamalıdır, ama yasa despotik olmalıdır” diyerek halkın yararını düşünen yasaların despotluğunu öne çıkarmaktadır (Aktaran Ağaoğulları, 2020).

Rousseau'da, Fransa'daki aydınlanma hareketinin merkezi sayılan *Ansiklopedi*'de yazmıştır ancak ileriki süreçte anlaşmazlığa düşmesinden dolayı ayrılmıştır (Çaha, 2019: 105). Rousseau, Montesquieu gibi filozofların önerdiği erkler bölünmesini reddeder ve erkler birliğini savunur. Fakat Aydınlanmacıların çelişkilerine de sahiptir. Akla eleştiriler getirirken, diğer yandan aklın rasyonelliğini eleştirmektedir (Çaha, 2019: 105). Rousseau, akli ve

rasyonelliği öne çıkarması bakımından bir Aydınlanma filozofu olarak sayılırken; toplum öncesi durumu tarif ederken bir Romantik akım filozofu belirtileri göstermektedir.

3.Toplum Sözleşmesine Giderken Toplumsal Haller

Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinde insanların doğal özgürlüklerini nasıl kaybettiğini belirtir ve bu kaybedişle beraber toplum haline gelmesinin bir sözleşme yoluyla olduğunu dile getirir. Rousseau'ya göre, insanlar çok nadir olarak birbirlerine ihtiyaç duymakta ve kendi doğalarıyla sınırlıydılar (Boucher, 2005: 242). Rousseau'nun "Soylu Vahşi" olarak tanımladığı bu insanlar sadece kendi ihtiyaç ve gerekliliklerine odaklanmıştı (*amour de soi*). Bu gereklilikler ve ihtiyaçlar onun temel ihtiyaçlarıdır. Bu doğal hâl, Hobbes'un aksine, geniş bir güvensizlik ortamında herkesin herkesle savaşı (Hobbes, 2023: 100) değildir. Rousseau'nun doğal durumunda insanlar savaş durumuna girdiklerinde hâlihazırda "doğallık dışıdır" (Savran, 2022: 57). Soylu Vahşi, diğerleri ile ortak hareket etme zorunluluğunu, doğal felaketlerin veya kıtlık gibi sebeplerden dolayı iş bölümü gerekliliğinden doğmuştur (Ağaoğulları, 2020: 576). İnsanlar bu toplumsallaşma biçiminde kendilerini her şeyden üstesini koyarak yapay ihtiyaçlar (*amour-propre*) yaratırlar (Ağaoğulları, 2020:579). Yeni toplumsal durum içerisinde medeniyet gelişir ve insanlar siyasi kurumlar yaratırlar. Bu medeni toplumu yaratanlar zengin olanlardır. Zenginler, güvenlik, adalet gibi sözcükler kullanarak mülksüzleri kandırıp yalancı sözleşme ile devlet kurarlar (Ağaoğulları, 2020: 578). *Yalancı sözleşme* ile toplumsal köle insan kurumsallaşır. Rousseau, bu toplumsal kölelik durumu ancak yeni bir Toplum Sözleşmesi ile ortadan kaldırılabileceğine iddia etmektedir.

4.Toplum Sözleşmesi

Rousseau toplum sözleşmesini şu şekilde tanımlamaktadır: "*Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütün bölünmez bir parçası kabul ederiz*" (Rousseau, 2015: 15). Toplum Sözleşmesi'nde tüzel ve kolektif bir birlik oluşturulur (Rousseau, 2015: 15). Kişilerin bir araya gelmesiyle oluşan bu bütüne cumhuriyet veya politik bütün denir. Yaratılan bu bütün, kendine şahsına münhasır bir ortak benliğe (*moi commun*) sahiptir (Ağaoğulları, 2020: 581). Rousseau, üyeleri ve özneleri bakımından değerlendirdiğinde; eğer üyeleri ona karşı edilgen ise devlet, etkin olduğu zaman ise egemen varlık olarak adlandırır (Rousseau, 2015: 15). Sözleşmenin ortakları ise yurttaş ve uyruktur. Bunlar halk olarak birleşirler. Egemen varlığa katılım sağlayan yurttaş, somut varlık olmaktan öte soyut bir anlayış ve bilinci temsil eder. Uyruk ise kendine dair istek ve çıkarları olan somut insanlardan oluşur.

Rousseau Toplum Sözleşmesi'nin amacını şu şekilde tanımlamaktadır: *“Üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun.”* (Rousseau, 2015:14). Rousseau, herkesin herkesle bağlı olduğu sistemde aslında kimsenin kimseye bağlanmadığı üzerinden hareket ederek herkesin aynı özgürlüğü elde edeceğini belirtir. Bu bütün, yani egemen halk, soyut bir bütündür. Rousseau genel irade olarak adlandırmıştır. Rousseau'ya göre Genel İrade, tek tek bireylerin istem ve istençlerinin toplamı değildir. Genel İrade, aşkın ve kendine özgü istek ve iradesi vardır. *“Bir araya gelmiş birçok insanın, kendilerine bir bütün gözüyle baktıkları sürece, yalnız bir tek istekleri vardır. Bu istem de bütünün gözetilmesi ve herkesin rahatlığı ile ilgilidir.”* (Rousseau, 2015: 99).

Genel İradenin her zaman doğrudur ve sadece kamusal yarara içkindir (Rousseau, 2015: 26). Fakat her zaman iyiliğini isteyen halk(somut) bazen ilerisini kestiremeyebilir veya aldatılabileceğini, dile getirir Rousseau (Rousseau, 2015: 26). Toplum Sözleşmesi'nin temelini oluşturan Genel İrade yanılmaz olduğunu, fakat onun ana öznesi olan yurttaşlar ve halkın yanılma olasılığının olabileceğini belirtir. Rousseau buradan hareketle halkın yönlendirilmesi gerektiği düşüncesini dile getirir. Rousseau'ya (Rousseau, 2015: 23) göre, *“Yalnız genel istem(irade) devletin güçlerini devletin kuruluş amacına, yani herkesin iyiliğine uygun olarak yönetebilir”*. Genel İrade, yapısı itibarıyla soyut halkın iradesini, başka bir deyişle yurttaşın iradesini yansıtır. Bundan dolayı, herkes mutlak doğruyu ve iyiyi bilir. Buna karşın Özel İrade, benzer bir iyiliği ve ussalığı paylaşmaz. Özel İrade, yurttaşların değil, doğal insanları/bireylerin istek ve arzularını yansıtır ve bunlar uzun ömürlü olmazlar (Rousseau, 2015: 23). Özel İrade'nin yasamaya yansması toplum sözleşmesini bozacaktır.

5.Genel İrade'nin Uygulanması Olarak Yasa

Genel İradenin kendini göstermesi oy vermeyle gerçekleşir. Genel İrade dile geleceği oylanma için gerçekleşecek seçimin nasıl olacağıyla ilgili net görüş içerisinde değildir. İrade'nin genel olmasını sağlamak için her zaman oy birliğine ihtiyaç yoktur. Rousseau, oy birliğine yakın bir oy çokluğunu arzu eder. Rousseau'ya göre bu düzenin işleyebilmesi için oylamaya katılacak bireylerin tümünün/halkın yeterli bilgiyle sahip olması ve kendi vicdanlarını/erdemlerini dinleyerek oy kullanmaları gerektiğini belirtir. Rousseau bireylerin iradelerini genel değil özel çıkarlara yönlendirebilecek derneklerin, sınıfların, vb. olmaması gerekir. Bu durum bütün yasalar için geçerli değildir, sadece toplum sözleşmesi onanamaya ihtiyaç duyar (Rousseau, 2015:102). Rousseau'ya göre, yapılacak yasaların konusu Özel

İradelerden ve bir kişiı dikkate alarak değil, geneli temsil etmeli ve soyut olmalıdır. Kişiıye özel yasa ık(a)mayacağı için, uygulayıcısını da bu yasalar bağlar. Egemen varlık dahi yasayla sınırlanmalıdır. Böylece yasalar ile eşitlik sağlanmış olmaktadır. Rousseau, devleti devlet yapan unsurun yasalar olduğunu belirtir. Yasalar sayesinde, bireyler yurttaşlara dönüşürler ve siyasi bütünle birleşirler. Böylece, yasalar sayesinde insanlar zgürleşirler çünkü ussal ve özel iradelerden azadedirler. Yasa yoluyla elde edilen özgürlük doğal haldeki özgürlükten farklılaşmaktadır. Yasaların getirdiği özgürlük bir tabiiyetle gerçekleşmektedir (Savran, 2022: 118).

Yasayı yapan genel irade/halk her zaman yurttaş ve uyrukların iyiliğini istemesine karşın bunu görecek ve belirleyecek kabiliyete sahip olamayabilir. Bundan dolayı, halka yol gösterilmesi gerekir. Ancak halkın aydınlanması sonucunda politik bütünde akıl ve irade birleşir (Rousseau, 2015: 37). Bunu gerçekleştirmek için yasacıya ihtiyaç duyulur. Yasacı ise üstün zekaya sahip, kişisel çıkarlardan azade ve tutkularından arınmış olağanüstü bir kişiliğe sahip olmalıdır. Yasacı ve egemen güç, ortaklığa sahip değildir. Yasacı insanları komuta etmez. Rousseau(2015: 38), yasacı yasaların komutanı olarak ele alır. Bu bağlamda yasacı Genel İradenin getirdiği cumhuriyetle çelişki içerisine girmez. Yasacı kendisini uyruk ve yurttaşların hizmetine adar. Yasaların ortadan kalkmasıyla beraber Genel İrade de ortadan kalkacak ve politik bütün dolayısıyla devlet de çökecektir.

6.Egemenliğin Doğası

Rousseau, egemenliğin doğasını açıklarken ilk bahsedilmesi gereken egemenliğin devredilemezliğidir. Egemenlik devri, beraberinde halkın kendisini ortadan kaldırması ve dolayısıyla devletin de yıkılmasını getirir. Çünkü, egemenliğin devri ile halk özgürlüğünü de kaybeder. İkinci olarak, egemenlik temsil edilmemelidir. Kamu görevi için seçilen temsilci, halk adına değil kendi iradesi adına konuşur. Kamu hizmeti yurttaşların önceliği olmaktan çıkıp başkalarını semeleriyle devlet yıkılmaya başlar (Rousseau, 2015: 89). Temsil edilemezlik, kendisini yasama üzerinde gösterirken, yürütme üzerinde hedeflenen bir halkın temsilidir (Rousseau, 2015: 91). Bu görüşleri çerçevesinde Rousseau, dönemdaşlarının aksine, İngiliz temsil sistemini eleştirmektedir. *“İngiliz halkı ancak parlamento üyelerini seçmede özgürdür: Bu üyeler seçilir seçilmez, İngiliz halkı tekrardan köle olur.”* (Rousseau, 2015: 90). Ünc olarak, egemenlik bölünemezliğidir. Rousseau, güçler ayırımına karşı çıkmaktadır. Fakat, Rousseau güçler ayrılığı ile gelen yasama, yürütme ve yargı güçleri egemenliğin

parçaları olmadığını hepsinin egemenliğe içkin olduğunu dile getirir. Son olarak, egemenlik mutlak, sınırsız ve doğrudur. Mutlak olmayan bir egemenlikten söz edilemez (Çaha, 2019).

7. Demokrasî Yönetimi ve Eleştirisi

Rousseau'ya göre, demokrasinin sağlıklı işleminin koşulları oldukça zorludur. Devletin küçük olması gerekir ki, halkın toplanması kolay olsun ve yurttaşlar birbirlerine aşına olabilsin. Bunun dışında, oy birliğini veya oy çokluğunu bozabilecek çetin tartışmaların önlenmesi için işlerin fazlalaşmaması ve sade bir töre gerekir. Sınıf eşitsizliğinin az olması gerekir. Çünkü zengin sınıfın lükse yönelmesiyle ahlakı bozulur; alt sınıf da ise aç gözlülük ortaya çıkar. Eğer bu durumlarda bozulma meydana gelir ise cumhuriyetin temeli olan “erdem” de bozulur (Rousseau, 2015: 63). “Erdem” kavramı Terör Dönemi(1793-1794) yıllarında oldukça dile getirilmiş ve bu kavram siyasi amaçlar uğruna bir siyasi cinayete sebebiyet vermiştir. Demokrasi ile birlikte yasayı yapan ile yürüten aynı özneleri aynı olmuştur, yani halk. Halk(somut), artık bütün dikkatini kamusal işlere ayırmak mecburiyetindedir. Rousseau'ya göre demokraside, Özel İrade'nin ortaya çıkmasından dolayı temsil edilemez. Bu bağlamda demokrasi ya vardır ya da yoktur. Yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü, demokrasinin varlığı oldukça zor koşullara bağlıdır. Egemenliğin doğası ve egemen varlığın politik bütünü korumak, sözleşmenin gereği olan uyrukların refahını ve esenliğini sağlamak demokrasi yönetiminde oldukça zorludur (Rousseau, 2015: 17). Demokrasilerde egemen varlık yine halkın kendisidir.

Rousseau, demokrasiye oldukça dikkatli yaklaşmaktadır. Rousseau, gerçek demokrasinin hiçbir zaman var olmadığını ve olamayacağını inanır. Kamu işlerinin idaresi için halkın sürekli olarak toplanması ve komisyonlar belirlemesi gerekmektedir. Fakat halkın, bunu yapması düşünülemez bile. Yukarıda bahsedildiği üzere, demokrasi ile birlikte bütün yurttaşlar egemen olması ve yönetici olması durumu meydana gelir. Fakat, Rousseau'ya göre, yönetimin etkili olması nicelik olarak azalmasına bağlıdır. Yöneticiler, Filozof-kral gibi olanlar arasından seçilmelidir. Bu durumda, Rousseau, seçimli bir aristokratik rejimin daha iyi işleyeceğini düşünür (Rousseau, 2015: 65). Böylece, en doğal düzen olarak belirtilen en bilge kişilerin halk yığınlarını yönetmesi ortaya çıkar. Bu sistem sayesinde, bürokratik işlemler hızlanacak ve dolayısıyla devlet yönetimi de sağlıklı ve hızlı işleyecektir. “*Bir tanrılar ulusu olsaydı, demokrasi ile yönetilirdi. Bu yönetim insanlar için uygun değildir.*” (Rousseau, 2015: 64).

8.Sonuç

Aydınlanma ve Romantik felsefe akımlarının parçası olan Rousseau, sıradan insanı egemenliğin merkezine yerleştirerek ona Genel İrade demiştir. Genel İradenin bir araya gelmesiyle Egemen Varlık meydana gelir. İnsanlar, varlık ve haklarını, içinden çıktıkları, egemen varlığa devrederek Toplum Sözleşmesi yapılmış olur (Cevizci, 2022: 712). Böylece, Genel İrade kurumsallaşır ve sınıflar arası eşitsizlik ortadan kalkar. Fakat, Rousseau bunları normatif bir çerçeveden anlatmaktadır. Bu normatif çerçeve, Rousseau'yu demokrasi konusunda şüpheli bir konuma sokmuş ve onu sadece tanrılara uygulanabilecek bir yönetim sistemi olarak tanımlamasına sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı, genel irade yasalar ile kendisini ifade ederken, yasacı düzeyinde yoktur. Rousseau, yasacıyı zeki ve dünyevi zevklerden arınmış olarak tarif etmiştir. Rousseau'nun yasacısı akranlarının da bahsettiği Aydın Despot modeliyle uyuşan özelliklere sahiptir. Kısaca, Rousseau'nun demokrasiye yaklaşımı ona karşı oldukça şüpheli bir pozisyonudur.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (Ed.). (2020). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boucher, D. ve Kelly, P. (Ed.). (2005). *Political Thinkers From Socrates to the Present*. New York: Oxford University Press.
- Cevizci, A. (2022). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çaha, Ö. (2019). *Siyasi Düşüncelere Giriş*. İstanbul:Dem Yayınları.
- Hobbes, T. (2023). *Leviathan* (S. Lim, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışma 1651'de yayınlandı).
- Plato. (2008). *Republic* (R. Waterfield, trans.). New York: Oxford University Press.
- Rousseau, J. J. (2015). *Toplum Sözleşmesi* (V. Günyol, Çev.). İstanbul: Türkiye İşBankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser 1762'de yayınlandı).
- Savran, G. A. (2022). *Sivil Toplum ve Ötesi Rousseau, Hegel, Marx*. Ankara: Dipnot Yayınları.